

SCHEIDSLIJNEN IN DE BEROEPSSTRUCTUUR: DE VERKLARING VAN VERSCHILLEN IN BEROEPHOMOGAMIE TUSSEN 57 LANDEN

Jeroen Smits, Wout Ultee en Jan Lammers (1)

1. INLEIDING

Binnen de stratificatiesociologie bestaat een lange traditie van onderzoek naar gemengde huwelijken. Door na te gaan in welke mate er gehuwd wordt tussen de leden van verschillende groepen in een samenleving kan inzicht verkregen worden in de doorlaatbaarheid van de grenzen tussen die groepen. Stratificatiesociologen spreken wat dit betreft wel van de *openheid* van de sociale structuur van samenlevingen, of kortweg van sociale openheid. Als er in een samenleving veel huwelijken plaatsvinden tussen de leden van verschillende groepen of als er anderszins veel contacten of uitwisseling van personen tussen groepen bestaan, dan wordt die samenleving een open(er) samenleving genoemd. Is het omgekeerde het geval dan wordt de betreffende samenleving gesloten(er) genoemd.

Het onderzoek van trouwpatronen is niet de enige manier waarop inzicht verkregen kan worden in de openheid van samenlevingen. Binnen de stratificatiesociologie wordt ook veel gebruik gemaakt van intergenerationale beroepsmobiliteit als indicator van dit verschijnsel. Een samenleving waarin veel kinderen een andere beroepspositie bereiken dan hun ouders wordt dan als opener beschouwd dan een samenleving waar dat bij minder kinderen het geval is. Bij dit mobiliteitsonderzoek is gevonden dat de hogere lagen van industriële samenlevingen tot op zekere hoogte open zijn voor personen van lagere komaf en dat er tussen industriële samenlevingen verschillen in openheid bestaan (bijv. Grusky en Hauser, 1984; Ganzeboom, Luijkx en Treiman, 1989). Of er ook sprake is van een trend naar meer openheid, zoals voorspeld wordt door de industrialisatietheorie (Kerr, Dunlop, Harbison, Myers, 1960; Treiman, 1970), is nog niet duidelijk. Op basis van een uitgebreid onderzoek van 149 mobiliteitstabellen voor 35 landen concluderen Ganzeboom, Luijkx en Treiman (1989) dat ze zo'n trend gevonden hebben. Hun resultaat wordt echter niet bevestigd door onderzoek van Erikson en Goldthorpe (1992), die tot de conclusie komen dat er slechts sprake is van 'trendless fluctuations'. Verder concludeert Wong (1994), op basis van een heranalyse

van de door Ganzeboom e.a. gebruikte gegevens, dat de trend naar meer openheid slechts in enkele landen significant aanwezig is.

Het onderzoek met trouwpatronen als indicator van sociale openheid heeft in de afgelopen decennia wat in de schaduw van het mobiliteitsonderzoek gestaan. Toch is het thema gemengde huwelijken een oud gegeven. Klassieke sociologen als De Tocqueville ([1835], 1967) en Weber ([1921], 1972) beschouwden de tendens om binnen de eigen groep te huwen als een indicator voor de mate waarin statusgroepen van elkaar afgesloten zijn. Vanaf het begin van deze eeuw is er bovendien empirisch onderzoek naar gemengde huwelijken verricht (bijv. Benini, 1901; Marvin, 1918; Burgess en Wallin, 1943). Dat onderzoek laat zien dat huwelijkspartners over het algemeen sterk op elkaar lijken voor wat betreft kenmerken als leeftijd, opleiding, beroep, sociale afkomst, ras en religie. Dit verschijnsel wordt *homogamie* genoemd. Als gehuwden op elkaar lijken qua leeftijd dan wordt bijvoorbeeld gesproken van leeftijdshomogamie, als ze op elkaar lijken qua opleidingsniveau van opleidingshomogamie, enzovoort.

Vanaf de vijftiger jaren wordt er ook vergelijkend onderzoek naar trouwpatronen verricht. Meestal gaat het hierbij om de vergelijking van trends binnen één land (bijv. Berent, 1954; Mare, 1991) of om de vergelijking van enkele landen (bijv. Lipset en Bendix, 1959; Kerckhoff, 1978). Grootschalig landenvergelijkend onderzoek van trouwpatronen is tot op heden alleen verricht op het gebied van de opleidingshomogamie. Onderzoek van Ultee en Luijkx (1990) en van Smits e.a. (1996a) naar het verband tussen de opleidingsniveaus van huwelijkspartners in 23 respectievelijk 65 landen laat zien dat er tussen landen verschillen bestaan in mate van opleidingshomogamie, die samenhangen met verschillen in ontwikkelingsniveau, in dominante godsdienst en in technologische achtergrond. Bij toename van het ontwikkelingsniveau neemt de opleidingshomogamie eerst toe, vervolgens wordt een maximum bereikt, waarna de opleidingshomogamie weer afneemt. Verder vertonen protestantse landen minder opleidingshomogamie dan katholieke en confucianistische landen en vertonen ontwikkelingslanden met een tuinbouwachtergrond minder opleidingshomogamie dan ontwikkelingslanden met een akkerbouwachtergrond.

Dit onderzoek beoogt het grootschalig vergelijkend onderzoek van de sociale openheid verder uit te breiden door het verband tussen de beroepsniveaus van huwelijkspartners te gebruiken als indicator van sociale openheid. In vergelijking met opleidingshomogamie heeft beroepshomogamie het voordeel dat het een meer actuele indicator van sociale openheid is. Omdat het opleidingsniveau van gehuwde personen in het algemeen na het moment van huwen niet veel meer verandert, geeft het verband tussen de opleidingsniveaus van huwelijkspartners een beeld van de situatie ten tijde van de huwelijksluiting, ook als het personen betreft die al langere tijd gehuwd zijn. Bij de beroepshomogamie is dat niet het geval. Als op een bepaald moment geconstateerd wordt dat veel huwelijkspartners in verschillende beroepsgroepen werkzaam zijn, dan geeft dat aan dat op dat moment in de betreffende samenleving de grenzen tussen die beroepsgroepen relatief open zijn.

Onderzoek naar beroepshomogamie is eerder verricht door Hout (1982) voor de Verenigde Staten en door Smits e.a. (1993) voor acht landen van de Europese Unie. Het onderzoek van Hout liet zien dat het verband tussen de beroepsniveaus van

huwelijkspartners in de USA grotendeels bepaald wordt door twee effecten: een tendens om in dezelfde beroepsgroep als de partner te werken - die het sterkst is bij de boeren en het op één na sterkst bij de hogere employés - en de aanwezigheid van een duidelijke barrière tussen arbeiders en lagere employés. Ook Smits e. a. vonden een tendens tot beroepsgelijkheid in de door hen onderzochte landen. De sterkte van deze tendens bleek tussen 1975 en 1989 wat af te nemen. Bovendien bleken er verschillen tussen de EU-landen te bestaan. Er werd echter geen systematische poging ondernomen om deze verschillen op basis van landenkenmerken te verklaren. Het aantal landen was daarvoor aan de kleine kant en de verschillen tussen de landen waren gering.

Bij het onderhavig onderzoek is een dergelijke verklarende analyse wel mogelijk. Het heeft betrekking op 57 landen die het hele spectrum van de minst ontwikkelde tot de hoogst ontwikkelde landen van de wereld bestrijken. Voor deze landen wordt op basis van de aantallen gemengde huwelijken de mate van openheid van drie belangrijke overgangen in de beroepsstructuur vastgesteld. De verschillen in openheid van deze overgangen tussen de landen worden vervolgens verklaard met behulp van kenmerken van de landen. Daarbij worden hypothesen getoetst over effecten van economisch ontwikkelingsniveau, dominante godsdienst, democratie, de arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen, en - voor de laagst ontwikkelde landen - de technologische achtergrond.

2. SCHEIDSLIJNEN IN DE BEROEPSSTRUCTUUR

Bij onze analyse van het verband tussen de beroepsniveaus van huwelijkspartners richten we ons op de mate waarin binnen huwelijken de grenzen tussen specifieke beroepscategorieën overschreden worden. De grenzen tussen beroepscategorieën waar we ons op richten zijn de overgang tussen boeren en de rest van de werkende bevolking, de overgang tussen handarbeiders en hoofdarbeiders en de overgang tussen hogere employés en de rest van de werkende bevolking. Voor deze overgangen is gekozen omdat het onderscheidingen zijn die binnen de stratificatiesociologie veel gemaakt worden en die in de meeste beroepsindelingen terug te vinden zijn. Omdat van deze overgangen bekend is dat ze de mogelijkheden tot sociale stijging (en daling) beperken (zie bijv. Erikson en Goldthorpe, 1992), wordt in dit artikel over *scheidslijnen in de beroepsstructuur* gesproken.

De tendens tot homogamie bij de overgang tussen de boeren en de rest van de werkende bevolking is volgen Hout (1982) een gevolg van het feit dat echtgenotes van boeren door allerlei sociale, ruimtelijke en technische beperkingen tot het beroep van boerin veroordeeld worden. De scheidslijn tussen handarbeiders (waartoe we de boeren en de arbeiders rekenen) en hoofdarbeiders (waartoe we de lagere en de hogere employés rekenen) komt overeen met een 'klassieke' statusbarrière die ook bij het mobiliteitsonderzoek steeds weer gevonden wordt (bijv. Blau en Duncan, 1967; Goldthorpe, 1980). Bij deze scheidslijn gaat het niet louter om een onderscheid tussen hoog en laag in de samenleving. De salarissen van de hoogst verdienende arbeiders zijn vaak hoger dan die van de laagst verdienende employés en het werk van lagere employés is vaak net zo routinematig en ondergeschikt als het werk van veel arbeiders (Halle, 1984). Daar staat tegenover dat voor employébanen meestal meer opleiding vereist is dan voor handarbeidersbanen en dat ook het prestige van hoofdarbeidersbanen in het

algemeen hoger is (Sixma en Ultee, 1987). De tendens tot homogamie onder hogere employés - zoals die door Hout (1982) voor de Verenigde Staten werd gevonden - geeft aan dat de personen in de hogere beroepen geneigd zijn om zich van de rest van de bevolking af te sluiten. De 'closure-thesis' (Parkin, 1971; Goldthorpe, 1980) zegt dat de hogere groepen in een samenleving de hulpbronnen waarover ze beschikken gebruiken om hun bevoorrechte positie te handhaven en dat ze er naar zullen streven om niet meer personen tot hun kring toe te laten dan nodig is om open plaatsen op te vullen. Een van de middelen die hierbij gebruikt worden, is het huwen binnen de eigen groep (Weber, [1921], 1972).

In verband met onze keuze om het onderzoek te richten op de drie bovengenoemde scheidslijnen zijn er verder nog enige punten die de aandacht verdienen. Op de eerste plaats zijn deze scheidslijnen niet geheel onafhankelijk van elkaar. Naarmate de tendens tot homogamie onder de boeren en onder de hogere employés sterker is, zal in het algemeen ook de tendens tot homogamie bij de scheidslijn tussen handarbeiders (waartoe de boeren behoren) en hoofdarbeiders (waartoe de hogere employés behoren) sterker zijn. Een interessante vraag is daarom in hoeverre er bij ieder van de drie overgangen een substantiële scheidslijn overblijft als met de andere scheidslijnen rekening gehouden wordt. Bij onze analyse wordt dit nagegaan door de parameters voor de drie scheidslijnen in één model op te nemen.

Het tweede punt betreft de vraag of er niet meer - of andere - scheidslijnen in de beroepsstructuur van samenlevingen van belang zijn. Op deze vraag kan in het kader van dit onderzoek slechts een beperkt antwoord gegeven worden. Met de beschikbare gegevens is het niet mogelijk om voor de 57 landen een vergelijkbare beroepsindeling met meer dan vier categorieën te construeren. Om de drie gekozen scheidslijnen te kunnen onderzoeken wordt gebruik gemaakt van de categorieën 'hogere employés', 'lagere employés', 'arbeiders' en 'boeren'. Scheidslijnen tussen andere dan deze vier categorieën kunnen niet worden onderzocht. Het is echter wel mogelijk om na te gaan in hoeverre andere dan de gekozen drie onderscheidingen tussen deze vier categorieën (bijvoorbeeld boeren vs arbeiders of lagere employés vs hogere employés) van belang zijn. Dit zal bij onze analyse dan ook gebeuren.

Een laatste punt van belang betreft het gegeven dat slechts een deel (en in sommige landen slechts een klein deel) van alle gehuwde vrouwen betaalde arbeid verricht. De analyses in dit artikel hebben daarom alleen betrekking op huwelijken waarin beide partners een beroep uitoefenen. Deze (noodgedwongen) beperking kan gevolgen hebben voor de resultaten van de verklarende analyse, omdat het verband tussen de beroepsniveaus van huwelijkspartners in landen met een lage arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen anders zou kunnen zijn dan in landen met een hoge arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen. Om voor deze - mogelijk versturende - invloed te controleren zal de mate van arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen als verklarende variabele in de analyse worden opgenomen. Over de te verwachten richting van dit effect wordt in de volgende paragraaf een hypothese geformuleerd.

3. THEORETISCHE ACHTERGROND EN HYPOTHESEN

3.1 Ontwikkelingsniveau

Ter verklaring van verschillen in beroepshomogamie tussen landen toetsen we bij dit onderzoek verschillende hypothesen. De eerste daarvan heeft betrekking op het verband tussen het ontwikkelingsniveau van een land en de mate waarin gehuwden binnen dezelfde beroepsgroep werkzaam zijn. Volgens deze hypothese die we de *moderniseringshypothese* zullen noemen leidt een toename van het ontwikkelingsniveau tot een afname van de beroepshomogamie. Dit gebeurt om verschillende redenen. Op de eerste plaats wordt in een moderne samenleving minder sociale druk tot statusgelijkheid op gehuwden uitgeoefend dan in een traditionele samenleving. Volgens sociologen als Simmel ([1908], 1958) en Blau en Schwartz (1984) is modernisering een proces waarbij individuen steeds meer vrijheid krijgen om zich volgens hun eigen wensen en mogelijkheden te gedragen. Aspecten van modernisering als de toenemende geografische mobiliteit en verstedelijking verminderen de mogelijkheden van de sociale omgeving om het gedrag van individuen te controleren. Volgens onze moderniseringshypothese strekt deze toegenomen vrijheid van individuen zich ook uit tot verschillen met de partner. Dergelijke verschillen, als ze al aan de sociale omgeving bekend zijn, zullen in moderne samenlevingen minder problematisch zijn dan in traditionele samenlevingen. Hierdoor zal ook de aandrang om dergelijke verschillen te voorkomen of op te heffen afnemen (zie ook Smits e.a. 1996b).

Een tweede manier waarop modernisering tot minder beroepshomogamie kan leiden is doordat zij de sociale barrières die er tussen de verschillende beroepsgroepen bestaan vermindert. Door de industrialisering neemt de behoefte aan hoger geschoolde personen die middenkader- en bestuursfuncties kunnen vervullen voortdurend toe (Lipset en Bendix, 1959; Treiman, 1970). Het gevolg is een stijging van het aantal personen in hogere beroepen die zelf afkomstig zijn uit een lager milieu of die kennis hebben die in een lager beroep werkzaam zijn. De contacten en uitwisselingen van personen tussen verschillende beroepsgroepen worden hierdoor steeds gewoner (zie ook Blau en Schwartz, 1984: 54). De toenemende invloed van de massamedia in moderniserende samenlevingen maakt bovendien dat de cultuurverschillen tussen sociale klassen kleiner worden. Daarom verwachten we dat dezelfde verschillen in beroepsniveau tussen huwelijkspartners in moderne samenlevingen minder problemen zullen opleveren.

Tenslotte kan de beroepshomogamie verminderen door veranderingen die ten gevolge van de modernisering op de arbeidsmarkt plaatsvinden. Blau en Duncan (1967) benadrukken dat er in moderniserende samenlevingen universalistische waardenpatronen centraal komen te staan, waardoor selectie voor banen op basis van toegeschreven kenmerken - waartoe ook het beroep van de partner gerekend kan worden - plaats maakt voor selectie op basis van verworven kenmerken, zoals opleiding of werkervaring. Volgens Treiman (1970) wordt deze ontwikkeling bevorderd door de behoefte van industriële samenlevingen aan mobiele en flexibele arbeidskrachten en door de toenemende bureaucratisering. De mogelijkheden van werkgevers om kenmerken van de sociale omgeving van sollicitanten bij de selectie een rol te laten spelen nemen hierdoor steeds verder af.

De vermindering van de beroepshomogamie ten gevolgen van de hierboven genoemde processen zal naar verwachting niet bij ieder van de drie scheidslijnen even sterk zijn. Met name bij de boeren verwachten we dat de afname langzaam zal gaan. Doordat zij vaak gebonden zijn aan de grond van hun ouders hebben zij weinig mogelijkheden om zich aan de sociale controle van de plattelandsgemeen schappen te onttrekken. Bovendien onderscheiden zij zich in zaken als taalgebruik, kleding en gewoonten vaak dusdanig sterk van anderen, dat de mogelijkheden van werkgevers om toegeschreven kenmerken bij de selectie een rol te laten spelen bij hen relatief groot zijn. Ook bij arbeiders kunnen dergelijke uiterlijke zaken een rol spelen. Het aannemen van personeel gebeurt in het algemeen door (hogere) employés, zodat de effecten van uiterlijkheden bij personen werkzaam in employéberoepen het kleinst zullen zijn. Bij de hogere employés verwachten we dat de afname van de homogamie het snelst zal gaan, omdat zij door hun (relatief) hoge opleidingsniveau over een ruimer blikveld beschikken. Daardoor kunnen zij nieuwe ontwikkelingen eerder signaleren en er ook meer open voor staan.

De mogelijkheid bestaat dat het effect van modernisering op de openheid van de trouwpatronen niet gelijkmatig verloopt. Het proces kan traag op gang komen en vervolgens versnellen, of er kan na verloop van tijd verzadiging optreden. Het is zelfs mogelijk dat er sprake is van een omkering van de trend, zoals door Smits e.a. (1996a) is gevonden voor de opleidingshomogamie. Bij de analyse zal er daarom ook met non-lineaire effecten rekening worden gehouden.

3.2 Politieke democratie

Behalve verschillen in ontwikkelingsniveau worden ook wel politieke factoren gebruikt om verschillen in openheid tussen landen te verklaren. Meestal gaat het daarbij om het verschil tussen conservatieve en socialistische of sociaal-democratische regeringen (bijv. Grusky en Hauser, 1984; Ultee en Luijkx, 1990). Dit zijn belangrijke onderscheidingen als het gaat om de verklaring van verschillen tussen hooggeïndustrialiseerde samenlevingen. Voor het onderhavig onderzoek, waarin landen worden vergeleken die sterk verschillen in ontwikkelingsniveau, ligt het belangrijkste politieke onderscheid op het gebied van de politieke democratie. Volgens klassieke stratificatiesociologen (bijv. Sorokin [1927], 1964: 138) is de sociale mobiliteit in democratische samenlevingen vaak hoger dan in niet-democratische samenlevingen. Het feit dat regeerders weggestemd kunnen worden betekent in ieder geval dat er in democratieën sprake is van politieke mobiliteit. In niet-democratische samenlevingen worden bestuursfuncties voor onbepaalde tijd vervuld en hebben personen die niet tot de heersende elite behoren weinig mogelijkheden om invloed op het bestuur uit te oefenen. In dergelijke samenlevingen verwachten we een grotere barrière tussen de hogere employés en de rest van de bevolking. Ook de barrière tussen handarbeiders en hoofdarbeiders zal daar hoger zijn. In democratische samenlevingen kunnen handarbeiders zich politiek organiseren en, louter op basis van hun aantal, politieke concessies afdwingen waardoor hun levensstandaard verhoogd wordt en de verschillen tussen handarbeiders en hoofdarbeiders verminderen. In democratische samenlevingen verwachten we daarom minder homogamie onder hogere employés en bij de scheidslijn tussen hand- en hoofdarbeiders.

Omdat bij het effect van democratie (net als bij het ontwikkelingsniveau) de mogelijkheid bestaat dat het verband niet (helemaal) rechtlijnig is, zal ook voor politieke democratie op non-lineaire effecten worden getoetst.

3.3 Dominante godsdienst

In veel landen is er sprake van een of meerdere godsdiensten die een grote invloed uitoefenen op het maatschappelijke leven en het gedrag van individuen. Ook in landen waar het secularisatieproces al geruime tijd aan de gang is, zouden de godsdiensten die in het verleden dominant waren het gedrag van individuen nog kunnen beïnvloeden via de instituties die onder hun invloed gevormd zijn. De factor dominante godsdienst levert bovendien een belangrijke bijdrage aan de verklaring van verschillen in opleidingshomogamie tussen landen (Smits e.a. 1996a). Daarom zal deze factor ook bij het onderhavige onderzoek als verklarende variabele worden opgenomen.

We verwachten een effect van godsdienst op beroepshomogamie omdat godsdiensten verschillen in mate van traditionalisme. In een traditionele samenleving zullen kinderen zich meer conformeren aan hun ouders, waardoor het belang van statusonderscheidingen bij de partnerkeuze en in de loop van het huwelijk naar alle waarschijnlijkheid groter is. In dergelijke samenleving verwachten we meer beroepshomogamie. Verder kunnen godsdiensten specifieke voorschriften bevatten die het gedrag van gehuwde personen beïnvloeden. Soms beschikken ze bovendien over middelen om naleving van die voorschriften af te dwingen.

Voor wat betreft de westerse samenlevingen zijn er aanwijzingen dat katholieken traditioneler zijn dan protestanten. Een argument daarvoor is Webers beroemde stelling dat het katholicisme een meer traditionele positie inneemt ten aanzien van economische activiteiten dan het protestantisme (Weber, [1920], 1972). Giorgi en Marsh (1990) laten zien dat er zelfs in de geseclariseerde Europese samenlevingen van de tachtiger jaren nog steeds dergelijke verschillen in arbeidsethos tussen katholieken en protestanten bestaan. Behalve op gebieden die met werk te maken hebben zijn katholieken ook traditioneler ten aanzien van familiepolitiek en de rechten van de vrouw (Castles, 1994). Daarnaast is door Greeley (1989) gevonden dat in een aantal westerse samenlevingen katholieken meer dan protestanten vinden dat overeenstemming qua achtergrond tussen huwelijkspartners van belang is voor een succesvol huwelijk. Uit het onderzoek van Greeley blijkt verder dat katholieken in deze landen in het algemeen dichter bij hun ouders en overige familieleden wonen en vaker bij ze op bezoek gaan dan protestanten, zodat ook de mogelijkheden van sociale controle onder katholieken groter zijn. Deze bevindingen maken het aannemelijk dat katholieken traditioneler zijn dan protestanten en daarom verwachten we dat in landen met een overwegend katholieke bevolking de beroepshomogamie hoger zal zijn dan in landen met een overwegend protestantse bevolking.

Als katholicisme tot meer homogamie leidt dan protestantisme omdat katholieken traditioneler zijn dan protestanten, dan kan er ook meer homogamie verwacht worden onder moslims, confucianisten en boeddhisten. Volgens Weber ([1920], 1972) wordt door het confucianisme benadrukt dat de mens zich aan de natuur moet aanpassen en niet zoals bij het protestantisme dat de mens meester is over de natuur. Dat geldt ook

voor de islam (Schluchter 1988: 102). Van het Boeddhisme zegt Weber dat het gericht is op het zich terugtrekken uit de wereld (Weltflucht). Ook van deze godsdienst kan daarom niet verwacht worden dat ze het doorbreken van de bestaande klassenverhoudingen zal bevorderen.

3.4 Technologische achtergrond

Een andere niet-economische factor die van invloed kan zijn op de beroepshomogamie is de technologische achtergrond van laag ontwikkelde samenlevingen. Volgens Lenski en Nolan (1984) is de manier waarop een samenleving zich ontwikkelt mede afhankelijk van de technologische ontwikkelingsfase waarin ze verkeerde op het moment dat ze in contact kwam met industriële samenlevingen. Samenlevingen die aan de industrialisering begonnen vanuit het tuinbouwstadium vertonen een lager niveau van economische ontwikkeling, minder economische groei en minder gunstige demografische kenmerken dan samenlevingen die aan de industrialisering begonnen vanuit het akkerbouwstadium. Het is mogelijk dat dit verschil in voorgeschiedenis ook van invloed is op de trouwpatronen. In tuinbouwsamenlevingen is de sociale ongelijkheid in het algemeen lager dan in akkerbouwsamenlevingen (Lenski, e.a. 1991). In deze samenlevingen is nog niet alle grond op zodat men door ontginning relatief eenvoudig een eigen tuin kan verkrijgen. Door de lagere ongelijkheid zullen in tuinbouwsamenlevingen statusoverwegingen waarschijnlijk minder belangrijk zijn bij de partnerkeuze. Daarnaast is in tuinbouwsamenlevingen de bijdrage die vrouwen leveren aan het levensonderhoud veel groter dan in akkerbouwsamenlevingen (Van den Berghe, 1979). Dat heeft tot gevolg dat in deze samenlevingen de positie van vrouwen sterker is, wat tot uitdrukking zou kunnen komen in een grotere vrijheid bij de partnerkeuze en in het huwelijk. Als dergelijke verschillen in 'openheid' van de trouwpatronen tussen tuinbouw- en akkerbouwsamenlevingen onderdeel zijn geworden van hun culturele erfenis, dan is het mogelijk dat ze ook na de aanvang van het industrialisatieproces invloed blijven uitoefenen op de partnerkeuze. Meer openheid is dan vooral te verwachten bij de scheidslijn tussen de boeren en de rest van de bevolking en tussen de arbeiders en de lagere employés, omdat dat de functies zijn waarin personen afkomstig van het platteland bij de industrialisering van samenlevingen terecht komen. Op de scheidslijn tussen de hogere employés en de rest van de bevolking zal het effect waarschijnlijk het geringst zijn.

3.5 De arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen

Een belangrijk punt bij het onderzoek van de beroepshomogamie is dat er tussen landen grote verschillen in arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen bestaan (zie bijv. Semyonov, 1980). Bij onze analyse zal worden nagaan wat de gevolgen van deze verschillen zijn voor de mate van beroepshomogamie in de landen waar het onderzoek zich op richt. We verwachten dat in landen met een hogere beroepsdeelname van gehuwde vrouwen de beroepshomogamie lager zal zijn. Deze verwachting is gebaseerd op verschillende argumenten. Zo zou een hogere arbeidsparticipatie van vrouwen veroorzaakt kunnen worden doordat statusonderscheidingen in de betreffende samenleving minder belangrijk gevonden worden, waardoor vrouwen die qua niveau van hun man verschillen makkelijker kunnen gaan werken. Een hogere arbeids-

participatie kan ook noodgedwongen zijn, bijvoorbeeld als bij een slechte economische situatie vrouwen moeten gaan werken om het gezinsinkomen op peil te houden. In dat geval zal de vrouw vaak moeten nemen wat ze krijgen kan en zullen statusoverwegingen aan belang inboeten. Naarmate meer vrouwen werken zal bovendien de concurrentie om de vrouwenbanen groter worden. Zo vond Semyonov (1980) dat in landen waar veel vrouwen betaalde arbeid verrichten de kans dat vrouwen een hoog beroep bereiken kleiner is. Tenslotte kan een hoge arbeidsparticipatie van vrouwen de sociale acceptatie van de keuze om huisvrouw te worden verminderen, waardoor het minder makkelijk wordt om op die manier statusverschillen met de echtgenoot weg te werken. Al deze effecten hebben tot gevolg dat bij toenemende arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen de beroepshomogamie afneemt.

4. DATA EN METHODEN

De mate van beroepshomogamie in een land wordt niet alleen bepaald door de mate waarin gehuwde personen er voor kiezen om op hetzelfde beroepsniveau als hun partner te werken, maar ook door de mate waarin er voor de partner banen van dat niveau beschikbaar zijn. Als er in een bepaalde beroepsgroep weinig (veel) gehuwde vrouwen werkzaam zijn, dan vermindert (vermeerdert) daardoor de kans dat een man gehuwd is met een vrouw werkzaam in die beroepsgroep. De verdeling van de mannen en vrouwen over de verschillende beroepsgroepen in een samenleving vormt daarmee de 'gelegenheidsstructuur'. Omdat deze gelegenheidsstructuur nauwelijks door individuele gehuwden te beïnvloeden is, is ze voor ons onderzoek van minder belang. We zijn geïnteresseerd in de vraag welke keuzen gehuwden maken binnen de speelruimte die ze hebben. In dit artikel maken we daarom gebruik van loglineaire analyse (Agresti, 1990). Daarmee kan worden gecontroleerd voor de verschillen die er tussen de beroepsverdelingen van de mannen en vrouwen in de landen bestaan. Het verband tussen de beroepsniveaus van huwelijkspartners na controle voor de verschillen tussen deze beroepsverdelingen wordt *relatieve beroepshomogamie* genoemd.

Voor het onderzoek zijn databestanden verzameld met representatieve gegevens over gehuwde personen voor 57 landen. Informatie over deze bestanden wordt gepresenteerd in Appendix A. De leeftijdsgrenzen zijn gesteld op 18-49 jaar voor vrouwen en 18-52 jaar voor mannen. De bovenste leeftijdsgrens bij de vrouwen is zo gekozen omdat een deel van de gebruikte databestanden geen vrouwen ouder dan 49 jaar bevat. De bovenste leeftijdsgrens bij de mannen is iets hoger gesteld dan bij de vrouwen omdat gehuwde mannen in het algemeen wat ouder dan hun vrouw zijn. Voor een enkel land wijken de leeftijdsgrenzen wat af, omdat slechts van een van de partners de leeftijd bekend was, of omdat de leeftijdsvariabelen niet in jaren maar in groepen van jaren waren uitgedrukt.

Om periode-effecten zoveel mogelijk uit te sluiten, hebben we geprobeerd databestanden te verkrijgen die niet ver uiteen lopen qua jaar van dataverzameling. Ons doel was om bestanden te verkrijgen met gegevens verzameld in de periode 1975-1980. Voor 41 landen is dit gelukt. Voor elf landen zijn de gegevens van voor 1975 en voor vijf landen van na 1980. De oudste databestanden zijn uit 1971, het jongste bestand is uit 1984. In hoeverre de verschillen in jaar van dataverzameling tussen de oudste en de

meest recente bestanden de resultaten van de verklarende analyse beïnvloeden is niet geheel duidelijk. Omdat twee belangrijke periodegevoelige factoren (economisch ontwikkelingsniveau en de arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen) als verklarende variabelen worden opgenomen, verwachten we echter niet dat er grote vertekeningen zullen optreden.

Om vergelijkbare gegevens over de beroepsniveaus van de gehuwde mannen en vrouwen in de 57 landen te verkrijgen, zijn de in de databestanden gebruikte beroepsindelingen zo goed als mogelijk was gehercodeerd naar vier categorieën: (1) hogere employés, (2) lagere employés, (3) arbeiders en (4) boeren. Bij deze hercodering is uitgegaan van de indeling in hoofdgroepen van de 'International Standard Classification of Occupations (ISCO) 1968'. Bij een aantal van de databestanden was deze indeling standaard aanwezig en bij het grootste deel van de overige databestanden kon de gebruikte beroepsindeling eenvoudig tot deze indeling herleid worden. Onze categorie 'hogere employés' komt overeen met de ISCO-hoofdgroepen 0,1,2 (professionele, technische, beleidsvoerende en hogere leidinggevende functies), onze categorie 'lagere employés' met de hoofdgroepen 3 en 4 (administratieve en commerciële functies), onze categorie 'arbeiders' met de hoofdgroepen 5, 7, 8 en 9 (dienstverlenende, ambachts-, industrie- en transportberoepen) en onze categorie 'boeren' met de hoofdgroep 6 (agrarische beroepen, vissers e.d.) (2). De aldus verkregen indeling komt redelijk overeen met een tot vier categorieën samengetrokken versie van de binnen het stratificatie-onderzoek veel gebruikte EGP-klasse-indeling (Erikson e.a., 1979) (3).

Op basis van deze beroepsindeling is voor ieder land een 4x4-tabel gemaakt waarin de beroepen van werkende (4) gehuwde mannen en vrouwen tegen elkaar worden afgezet. Op deze tabel wordt een loglineaire analyse uitgevoerd waarin de sterkte van het relatieve verband tussen de beroepsniveaus van huwelijkspartners beschreven wordt met één interactieparameter voor ieder van de drie scheidslijnen. De verschillen tussen de landen in sterkte van deze interactieparameters worden vervolgens verklaard met behulp van een aantal landenkenmerken.

De landenkenmerken die bij de verklarende analyse worden gebruikt zijn het economisch ontwikkelingsniveau, politieke democratie, dominante godsdienst, de technologische achtergrond (van de laag ontwikkelde samenlevingen), en de mate van arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen. Deze kenmerken worden als volgt geöperationaliseerd. Voor het economisch ontwikkelingsniveau van de landen wordt gebruik gemaakt van de natuurlijke logaritme van de energieconsumptie per capita (in kilogram kool equivalenten). Politieke democratie wordt gemeten met een democratie-index ontwikkeld door Bollen (1980), die loopt van 0 (niet democratisch) tot 100 (zeer democratisch). Voor dominante godsdienst gebruiken we vijf categorieën: (0) overig, (1) katholiek, (2) protestant, (3) moslim, (4) boeddhist/confucianist. Het aantal boeddhistische en confucianistische landen in onze dataset is te klein om deze godsdiensten een aparte categorie te geven. Een godsdienst wordt als dominant beschouwd als de meerderheid van de bevolking van het land die godsdienst aanhangt en er geen tweede godsdienst is die door een substantieel deel van de bevolking wordt aangehangen. De categorie 'overig' is een restcategorie, die zowel de landen met een andere dominante godsdienst bevat als de landen waarin meerdere godsdiensten dominant zijn. De technologische achtergrond van de laag ontwikkelde samenlevingen

wordt gemeten met drie categorieën: (0) industriële (hoogontwikkelde) samenlevingen, (1) industrialiserende akkerbouwsamenlevingen, (2) industrialiserende tuinbouwsamenlevingen. Voor de mate van arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen wordt gebruik gemaakt van het percentage gehuwde vrouwen werkzaam buiten de landbouw in onze databestanden. Er is gekozen voor de arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen buiten de landbouw in plaats van de totale arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen, omdat banen in de landbouw nauwelijks werkgelegenheid bieden aan de vrouwen van mannen die buiten de landbouw werken. Bij toename van de werkgelegenheid voor vrouwen buiten de landbouw nemen daarentegen wel de mogelijkheden voor de vrouwen van boeren om buiten de landbouw te werken toe. Om te voorkomen dat de waarden van de parameters erg klein worden, hebben we voorafgaande aan de analyse de democratie-index en het percentage vrouwen werkzaam buiten de landbouw gedeeld door 100.

Omdat verwacht kan worden dat het enige tijd duurt voordat veranderingen in de sociale context doorwerken in het gedrag van gehuwden, hebben de gegevens over de energieconsumptie per capita betrekking op een tijdstip dat drie jaar voor het jaar van dataverzameling ligt. De gegevens over de arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen zijn voor het moment van dataverzameling, omdat ze uit onze databestanden afkomstig zijn. Van de andere kenmerken zijn de gegevens over politieke democratie voor het jaar 1965 en de gegevens over dominante godsdienst voor de zestiger en begin zeventiger jaren. De gegevens over de technologische achtergrond zijn niet tijdsafhankelijk. Verdere informatie over de gebruikte landenkenmerken en de bronnen waaruit ze afkomstig zijn, is te vinden in Appendix B.

5. RESULTATEN

Tabel 1 toont een aantal loglineaire modellen met de bijbehorende fitmaten. Gezien het zeer grote aantal van 197197 echtparen in de tabel kan de traditionele fitmaat voor dit soort modellen, de Likelihoodratio (G^2), niet goed gebruikt worden om te bepalen in hoeverre modellen van elkaar en van het verzadigd model afwijken. Bij zoveel onderzoekseenheden worden zeer kleine verschillen tussen modellen - die inhoudelijk gezien betekenisloos zijn - al statistisch significant. Om in die situatie toch tussen modellen te kunnen kiezen is door Raftery (1986) de BIC ontwikkeld. Deze maat gaat na of een model in staat is om de data beter te beschrijven dan het verzadigd model. Als dat zo is dan is de waarde van de BIC negatief. Verder verdient een model met een lagere BIC-waarde in het algemeen de voorkeur. Behalve de G^2 en de BIC wordt in tabel 1 ook nog een rG^2 -statistiek (Erikson en Goldthorpe, 1992: 88) gepresenteerd. Deze geeft aan wat het percentage reductie in G^2 is ten opzichte van model 1. Omdat model 1 alleen parameters bevat die controleren voor de verschillen tussen de beroepsverdelingen van de mannen en vrouwen in de landen, laat de rG^2 -statistiek zien hoeveel procent van het relatieve verband in de tabel door een model verklaard wordt. Modelformules voor de belangrijkste loglineaire modellen zijn te vinden in Appendix C.

Tabel 1: Loglineaire modellen voor de drie scheidslijnen in de beroepsstructuur (N=197197)

Model	G2	VG	BIC	rG2
1. M*L + V*L	117096	513	110842	0.0%
2. 1 + Hoog + Boeren + Hand/hoofd	8344	510	2126	92.9%
3. 1 + Hoog + Boeren	18056	511	11825	84.6%
4. 1 + Hoog + Hand/Hoofd	75399	511	69169	35.6%
5. 1 + Boeren + Hand/Hoofd	13929	511	7699	88.1%
6. 1 + M*V	8192	504	2047	93.0%
7. 1 + Hoog*L + Boeren*L + Hand/hoofd*L	1790	342	-2380	98.5%

M = Beroep man; V = Beroep vrouw; L = Land; Hoog = Hogere employés vs rest; Boer = Boeren vs rest; Hand/hoofd = Handarbeiders vs hoofdarbeiders

In model 2 worden parameters opgenomen voor de tendens tot homogamie bij de drie scheidslijnen. Van deze parameters wordt verondersteld dat ze in alle landen gelijk zijn. Toevoeging van deze drie parameters blijkt tot een aanzienlijke verbetering van de modelfit te leiden. De G2 daalt met bijna 93% en ook de BIC daalt sterk. In de modellen 3, 4 en 5 wordt telkens één van de parameters voor de scheidslijnen uit model 2 verwijderd. Omdat dit in alle drie de gevallen tot een duidelijke verslechtering van de modelfit leidt, kan geconcludeerd worden dat alle drie de parameters van belang zijn voor de beschrijving van het verband in de tabel. Het grote verschil in modelfit tussen model 4 en model 2 laat zien dat de scheidslijn tussen de boeren en de rest van de werkende bevolking het diepst is. De scheidslijn tussen hogere employés en de rest van de werkende bevolking is van de drie scheidslijnen het minst belangrijk.

Om na te gaan of er behalve de drie gekozen scheidslijnen nog andere onderscheidingen in de beroepsstructuur van belang zijn, worden in model 6 parameters opgenomen voor alle onderscheidingen die tussen de vier categorieën van de beroepsindeling gemaakt kunnen worden. In totaal zijn dit negen (onafhankelijke) parameters. In vergelijking met model 2 leidt dit slechts tot een zeer geringe verbetering van de modelfit. De beperking van ons onderzoek tot de drie gekozen scheidslijnen blijkt dus geen belangrijk verlies aan informatie op te leveren.

Model 7 bevat voor elk land aparte parameters voor ieder van de drie gekozen scheidslijnen. Dit blijkt een verdere verbetering van de fit op te leveren. Van het relatieve verband wordt nu 98,5% verklaard. Bovendien is de BIC van dit model negatief, wat aangeeft dat het model de data beter beschrijft dan het verzadigd model. De interactieparameters voor de drie scheidslijnen op basis van model 7 worden in tabel 2 gepresenteerd. Voor iedere scheidslijn laat deze tabel zowel de loglineaire (odds) als de multiplicatieve (odds) versie van de parameters zien. De multiplicatieve parameter is het makkelijkst te interpreteren. Ze komt overeen met de oddsratio over de betreffende 2x2 subtabel.

Tabel 2: Loglineaire parameters (Lodds) met hun antilog (Odds) voor de drie scheidslijnen in de beroepsstructuur, en het aantal huwelijksparen in de beroepshomogamietabel (N).

Land	Jaar	Hoog vs Rest		Hand vs Hoofd		Boeren vs Rest		N
		Lodds	Odds	Lodds	Odds	Lodds	Odds	
Australië	81	0.99**	2.69	1.35**	3.86	5.85**	347	10062
Bangladesh	75	2.16**	8.67	2.24**	9.39	5.08**	161	2019
België	79	2.05**	7.77	1.80**	6.05	6.91**	1002	617
Benin	81	2.47**	11.8	0.40*	1.49	1.73**	5.64	2918
Brazilië	80	0.97**	2.64	1.93**	6.89	6.50**	665	14391
Canada	71	0.97**	2.64	1.34**	3.82	5.10**	164	10426
China	82	0.64**	1.90	1.09**	2.97	3.96**	52.5	16401
Colombia	76	1.09**	2.97	1.55**	4.71	6.22**	503	986
Costa Rica	76	1.17**	3.22	1.64**	5.16	4.51**	90.9	794
Denemarken	79	2.14**	8.50	1.74**	5.70	7.70**	2208	979
Dom. Rep.	75	0.65	1.92	1.57**	4.81	5.57**	262	790
Duitsland	79	1.95**	7.03	1.41**	4.10	6.66**	781	636
Ecuador	79	1.98**	7.24	1.67**	5.31	3.68**	39.6	2032
Egypte	80	1.65**	5.21	2.66**	14.3	4.03**	56.3	2170
Fiji	74	1.57**	4.81	1.75**	5.75	3.77**	43.4	1748
Filipijnen	78	1.97**	7.17	1.34**	3.82	3.43**	30.9	4825
Finland	72	1.17**	3.22	1.63**	5.10	4.70**	110	308
Frankrijk	79	2.57**	13.1	1.85**	6.36	7.52**	1845	684
Ghana	79	1.83**	6.23	-0.10	0.90	2.27**	9.68	2930
Guyana	75	1.62**	5.05	0.98**	2.66	3.59**	36.2	1100
Haiti	77	1.98**	7.24	0.30	1.35	2.74**	15.5	1263
Hongarije	73	1.27**	3.56	1.93**	6.89	3.52**	33.8	12102
Hongkong	71	1.57**	4.81	2.53**	12.6	6.66**	781	1055
Indonesië	76	3.05**	21.1	1.00**	2.72	3.53**	34.1	11659
Israël	74	1.32**	3.74	1.54**	4.66	5.97**	392	1066
Italië	79	1.86**	6.42	2.02**	7.54	5.70**	299	575
Ivoorkust	80	2.79**	16.3	0.64**	1.90	3.15**	23.3	3190
Jamaica	75	1.41**	4.10	1.70**	5.47	2.94**	18.9	568
Jordanië	76	1.55**	4.71	1.91**	6.75	4.58**	97.5	436
Kameroen	78	2.10**	8.17	0.24	1.27	2.15**	8.58	4784
Kenya	77	1.47**	4.35	1.63**	5.10	5.33**	206	1632
Korea	74	2.47**	11.8	1.26**	3.53	3.46**	31.8	2439
Lesotho	77	1.75**	5.75	1.48**	4.39	3.71**	40.9	346
Maleisië	74	2.31**	10.1	2.25**	9.49	2.90**	18.2	2452
Marokko	80	2.00**	7.39	1.92**	6.82	4.17**	64.7	1071
Mexico	76	1.64**	5.16	2.09**	8.08	5.15**	172	1576
Nederland	77	1.63**	5.10	1.48**	4.39	7.58**	1959	14693
Nieuw-Zeeland	76	1.29**	3.63	0.90**	2.46	2.92**	18.5	448
Noorwegen	72	1.00*	2.72	0.81*	2.25	5.17**	176	198
Oostenrijk	82	1.51**	4.53	1.16**	3.19	4.46**	86.5	3609
Pakistan	75	2.04**	7.69	1.07*	2.92	4.45**	85.6	1288
Panama	75	0.76**	2.14	1.57**	4.81	6.20**	493	1133
Paraguay	79	1.07**	2.92	1.26**	3.53	4.32**	75.2	1388
Peru	77	2.24**	9.39	1.05**	2.86	2.52**	12.4	2210
Polen	72	1.19**	3.29	1.64**	5.16	3.77**	43.4	16431
Portugal	79	1.99**	7.32	2.27**	9.68	3.05**	21.1	2894
Senegal	78	3.65**	38.5	0.72**	2.05	2.74**	15.5	2213
Sri-Lanka	75	2.19**	8.94	1.66**	5.26	3.12**	22.6	2464
Syrië	78	0.17	1.19	1.69**	5.42	4.05**	57.4	1054
Thailand	75	2.80**	16.4	1.73**	5.64	3.48**	32.5	2456
Trinidad en Tob.	77	1.09**	2.97	1.57**	4.81	3.61**	37.0	1117
Tsjechoslowakije	84	0.82**	2.27	1.14**	3.13	2.34**	10.4	2032
Tunesië	78	0.97*	2.64	2.24**	9.39	2.73**	15.3	881
Venezuela	77	1.39**	4.01	1.44**	4.22	1.89**	6.62	752
Ver. Staten	80	0.93**	2.53	0.98**	2.66	4.68**	108	15909
VK	79	1.83**	6.23	1.69**	5.42	6.53**	685	695
Zweden	72	0.97**	2.64	1.22**	3.39	6.00**	403	298
Gemiddeld		1.64**	5.16	1.47**	4.35	4.39**	80.6	

* p_0,05; ** p_0,01

De waarde van 5.16 in de onderste rij van tabel 2, bij de scheidslijn tussen hogere employés en de rest van de bevolking, geeft bijvoorbeeld aan dat - gemiddeld genomen over de landen - de odds (5) op een partner die als hogere employé werkzaam is 5.16 keer zo groot is voor personen die zelf als hogere employé werkzaam zijn, als voor personen die werkzaam zijn in een ander beroep. En de waarde van 80.6 in dezelfde rij bij de scheidslijn tussen boeren en de rest van de werkende bevolking geeft aan dat gemiddeld genomen over de landen de odds op een partner die als boer(in) werkzaam is 80.6 keer zo groot is voor iemand die zelf een agrarisch beroep uitoefent, als voor iemand met een ander beroep.

Uit tabel 2 blijkt dat de homogamie in het algemeen het sterkst is bij de scheidslijn tussen de boeren en de rest van de werkende bevolking en het op een na sterkst bij de scheidslijn tussen hogere employés en de rest van de werkende bevolking. Verder blijken bijna alle parameters significant te zijn. Er kan daarom geconcludeerd worden dat in praktisch alle landen bij de drie onderzochte overgangen in de beroepsstructuur substantiële barrières tussen de betrokken beroepsgroepen bestaan. Tenslotte blijkt uit tabel 2 dat er aanzienlijke verschillen tussen de landen bestaan in mate van doorlaatbaarheid van de scheidslijnen. Bij de verklarende analyse in de volgende paragraaf zal worden nagegaan in hoeverre deze verschillen verklaard kunnen worden met behulp van kenmerken van de landen.

6. VERKLARENDE ANALYSE

Bij de verklarende analyse wordt getracht de verschillen tussen de landen in mate van homogamie bij de drie scheidslijnen te verklaren met behulp van landenkenmerken. Hiertoe worden aan model 2 covariaten toegevoegd die de waarde van de verklarende variabelen voor de landen bevatten. De coëfficiënten van deze covariaten worden gepresenteerd in tabel 3. Voor de energieconsumptie per capita en voor de democratie-index worden kwadratische termen opgenomen als het model met deze termen beter past (volgens het BIC-criterium) dan het lineaire model. Om een indruk te krijgen van de mate waarin de verklarende variabelen bijdragen aan de verklaring van de verschillen tussen de landen wordt weer een rG2-statistiek gebruikt. Deze geeft aan hoeveel procent van het verschil in Likelihoodratio tussen de modellen 2 en 7 uit tabel 1 door de verklarende variabelen wordt verklaard.

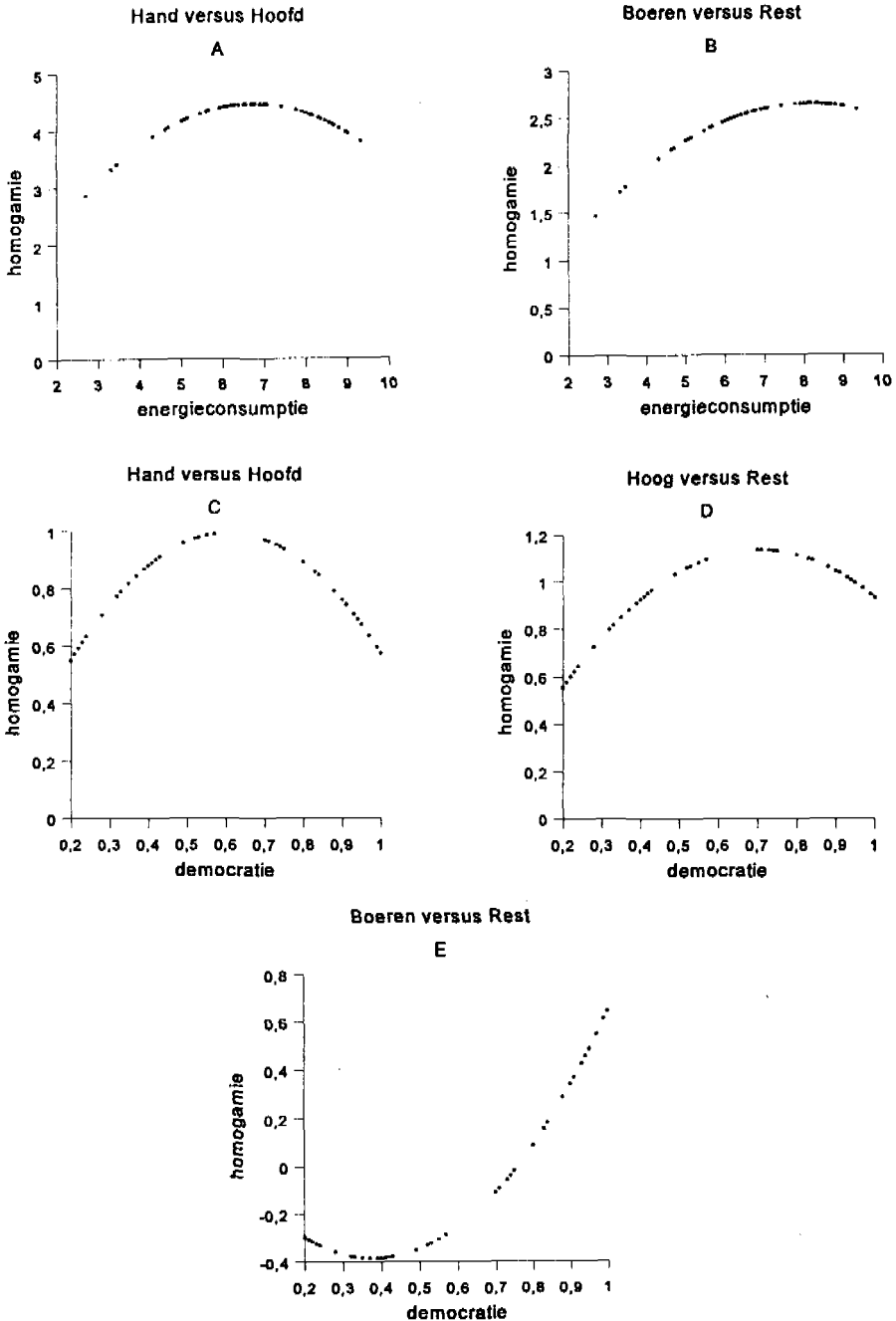
Tabel 3: Loglineaire parameterschattingen met standaardfouten voor de multivariate verbanden tussen landenkenmerken en beroepshomogamie (N=197197).

Kenmerk	Hand vs Hoofd		Hoog vs Rest		Boeren vs Rest	
	B	se(B)	B	se(B)	B	se(B)
Gemiddelde	-4.571**	(.543)	3.026**	(.320)	2.353**	(.564)
Log(energieconsumptie)						
- Lineair	1.324**	(.153)	-0.389**	(.047)	0.652**	(.160)
- Kwadratisch	-0.098**	(.012)	-	-	-0.040**	(.014)
Democratie (/100)						
- Lineair	3.292**	(.758)	3.237**	(.948)	-2.026**	(.762)
- Kwadratisch	-2.715**	(.642)	-2.299**	(.799)	2.671**	(.648)
Participatie (/100)	-0.335	(.183)	-0.502*	(.195)	-3.994**	(.231)
Technologische achtergrond						
- Industrielanden	1.453**	(.172)	0.764**	(.246)	1.843**	(.208)
- Akkerbouw	1.008**	(.110)	-0.281	(.176)	0.538**	(.104)
- Tuinbouw	Ref. cat.		Ref. cat.		Ref. cat.	
Godsdienst						
- Katholiek	0.071	(.068)	0.279**	(.077)	-0.312*	(.133)
- Moslim	0.041	(.119)	0.718**	(.147)	-0.753**	(.165)
- Boeddh/ confucia- nistisch	0.110	(.121)	0.853**	(.171)	-0.972**	(.165)
- Overig	-0.118	(.064)	0.104	(.063)	-0.528**	(.136)
- Protestant	Ref. cat.		Ref. cat.		Ref. cat.	

$rG2 = 59.5\%$ BIC = -1385; * $p_{,0,05}$ ** $p_{,0,01}$

Uit tabel 3 blijkt dat bij de hogere employés het effect van de energieconsumptie per capita op de mate van beroepshomogamie significant negatief is. In de landen met een hoger ontwikkelingsniveau is de beroepshomogamie bij deze scheidslijn dus lager. Deze bevinding is in overeenstemming met de moderniseringshypothese. Bij de scheidslijn tussen hand- en hoofdarbeiders en bij de boeren verloopt het verband tussen de energieconsumptie per capita en de beroepshomogamie echter kromlijniig. Om een indruk te krijgen van de vorm van deze verbanden wordt in figuur 1 (panelen A en B) de op basis van het model voorspelde mate van homogamie bij deze scheidslijnen afgezet tegen de energieconsumptie per capita in de landen. In beide gevallen blijkt bij toename van de energieconsumptie de homogamie in eerste instantie toe te nemen. Bij de scheidslijn tussen hand- en hoofdarbeiders wordt vervolgens een maximum bereikt bij de landen met een energieconsumptie van ruim 1000 kilogram kool equivalenten (dit zijn bijvoorbeeld Mexico en Portugal), waarna de homogamie weer afneemt. Bij de boeren wordt het maximum bij een veel hoger ontwikkelingsniveau bereikt, namelijk bij een energieconsumptie van ruim 3000 kilogram (bijvoorbeeld Italië en Nieuw Zeeland), en is de daarop volgende afname van de homogamie veel geringer.

Figuur 1: Grafische weergave van het voorspelde verband tussen de (log)energieconsumptie per capita en beroepshomogamie (panelen A en B) en tussen politieke democratie en beroepshomogamie (panelen C, D en E).

Tabel 3 laat verder zien dat het effect van democratie bij alle drie de scheidslijnen kromlijngig verloopt. Uit figuur 1 (panelen C en D) blijkt dat het verband bij de scheidslijn tussen hand- en hoofdarbeiders en bij de hogere employés de vorm heeft van een omgekeerde U. Bij toename van het democratisch gehalte van de samenlevingen neemt bij deze scheidslijnen de homogamie in eerste instantie toe en treedt de verwachte afname van de homogamie pas vanaf een middelmatig niveau van democratie op. Bij de boeren (paneel E) treedt deze afname alleen bij de laagst ontwikkelde landen op en zien we bij verdergaande democratisering een voortdurende toename van de homogamie.

De arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen is van invloed op de homogamie onder de hogere employés en de boeren. In beide gevallen is de richting van het effect in overeenstemming met de verwachtingen: naarmate de arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen in een land hoger is, is de homogamie bij deze groepen significant lager. Bij de scheidslijn tussen hand- en hoofdarbeiders is het effect ook in de voorspelde richting, maar is het alleen significant als wordt uitgegaan van een significantieniveau van 0,10.

De effecten van de technologische achtergrond van de laag ontwikkelde samenlevingen lopen bij de scheidslijn tussen hand- en hoofdarbeiders en bij de boeren in de voorspelde richting. In beide gevallen is de homogamie in de landen met een akkerbouwachtergrond significant hoger dan in de landen met een tuinbouwachtergrond. Bij de hogere employés is het verschil in homogamie tussen akkerbouw- en tuinbouwsamenlevingen niet significant.

Uit tabel 3 blijkt verder dat bij de hogere employés en bij de boeren de factor dominante godsdienst van belang is. In protestantse landen vertonen de hogere employés significant minder en de boeren significant meer homogamie dan in katholieke, moslim en boeddhistisch-confucianistische landen. Bij de scheidslijn tussen hand- en hoofdarbeiders zijn de effecten van dominante godsdienst niet significant.

De rG2-statistiek van tabel 3 laat tenslotte zien dat door de verklarende variabelen tezamen 59.5% van het relatieve verband in de beroepshomogamietabel wordt verklaard.

7. CONCLUSIE EN DISCUSSIE

In dit artikel wordt verslag gedaan van een onderzoek naar verschillen tussen landen in de openheid van drie belangrijke scheidslijnen in de beroepsstructuur: het onderscheid tussen boeren en de rest van de werkende bevolking, het onderscheid tussen handarbeiders en hoofdarbeiders en het onderscheid tussen hogere employés en de rest van de werkende bevolking. Welke conclusies kunnen er nu, op basis van de resultaten, getrokken worden?

We beginnen met enige algemene conclusies. Op de eerste plaats suggereren de resultaten dat de drie gekozen scheidslijnen de belangrijkste onderscheidingen zijn die tussen de vier categorieën van onze beroepsindeling gemaakt kunnen worden. Toevoeging van parameters voor de andere mogelijke onderscheidingen blijkt slechts tot een geringe verbetering van de modelfit te leiden. Op de tweede plaats is gebleken dat om tot een goede beschrijving van het verband in de homogamietabel te komen geen van de drie scheidslijnen gemist kan worden. Weglating van de parameter van één

van de drie gekozen scheidslijnen uit het model blijkt tot een substantiële verslechtering van de modelfit te leiden. Een derde algemene conclusie die op basis van onze gegevens getrokken kan worden, is dat de effecten van de verklarende variabelen in het algemeen verschillen tussen de drie overgangen. De keuze om geen globale maat voor de beroepshomogamie in een land te gebruiken, maar de homogamie bij drie scheidslijnen afzonderlijk te onderzoeken, lijkt dus een goede geweest te zijn.

Ter verklaring van de verschillen in beroepshomogamie tussen de landen zijn een aantal hypothesen getoetst. De eerste daarvan heeft betrekking op het economisch ontwikkelingsniveau van de landen. Verwacht werd dat bij toename van het ontwikkelingsniveau - door de toegenomen vrijheid van individuen, door de vermindering van de barrières tussen beroepsgroepen en door de afname van de mogelijkheid om bij de selectie van personen voor functies met toegeschreven kenmerken rekening te houden - de homogamie bij alle drie de scheidslijnen zou afnemen. Verder werd verwacht dat deze afname het sterkst zou zijn bij de hogere employés en het minst bij de boeren. Deze verwachtingen zijn slechts gedeeltelijk uitgekomen. Bij de hogere employés blijkt inderdaad de homogamie bij toename van het ontwikkelingsniveau af te nemen. Bij de scheidslijn tussen hand- en hoofdarbeiders en bij de boeren neemt de homogamie echter in eerste instantie toe. Bij de overgang tussen hand- en hoofdarbeiders bereikt deze toename een maximum bij de landen met een energieconsumptie per capita van rond de 1000 kilogram kool equivalenten (bijv. Mexico en Portugal), waarna de homogamie weer wat afneemt. Bij de boeren wordt bij een wat hoger ontwikkelingsniveau een maximum bereikt en is de daarop volgende afname veel geringer.

Dat de homogamie bij de hogere employés het sterkst afneemt is in overeenstemming met de moderniseringshypothese. Hogere employés beschikken, doordat ze vaker in een overzichtpositie verkeren en hoger opgeleid zijn, over een bredere horizon, waardoor ze nieuwe ontwikkelingen eerder kunnen signaleren en er ook meer open voor kunnen staan. De - aanvankelijke - toename van de homogamie bij de andere scheidslijnen is met de moderniseringshypothese echter niet goed te verklaren. Misschien dat door de rationalisering van de productie het inkomen van de boeren ging stijgen, waardoor de noodzaak voor vrouwen van boeren om buiten de eigen boerderij te werken afnam. Ook is het mogelijk dat dochters van boeren met een baan buiten de agrarische sector makkelijker een huwelijkspartner konden vinden binnen de nieuw opkomende arbeidersklasse, dan op het platteland. Door de toename van de werkgelegenheid in de industriële sector zou verder de mogelijkheid voor vrouwen van arbeiders om binnen de eigen sector werk te vinden vergroot kunnen zijn. Tegelijkertijd kan hierdoor de behoefte van de lagere employés om zich van de arbeiders af te schermen zijn toegenomen. Dat de homogamie vanaf een bepaald ontwikkelingsniveau weer gaat afnemen, zou kunnen komen doordat in de meer ontwikkelde samenlevingen de factoren die volgens de moderniseringshypothese tot een toename van de openheid leiden, de overhand gaan krijgen.

Met betrekking tot de effecten van politieke democratie, zijn de resultaten niet in overeenstemming met de verwachting dat toenemende democratisering tot meer openheid bij de scheidslijnen tussen hand- en hoofdarbeiders en tussen hogere employés en de rest van de werkende bevolking zou leiden. Bij beide scheidslijnen heeft het verband tussen democratie en beroepshomogamie de vorm van een

omgekeerde U: bij toenemende democratisering neemt de homogamie eerst toe en vervolgens weer af. Misschien dat toenemende democratisering niet alleen tot meer invloed van de lagere groepen op het bestuur van de samenleving leidt, maar aanvankelijk ook tot een toename van het klassebewustzijn onder arbeiders en (hogere) employés. Daardoor zou tot een bepaald niveau van democratisering de behoefte van deze groepen om zich van elkaar te onderscheiden juist groter kunnen worden.

Bij de arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen zijn de resultaten grotendeels in overeenstemming met de verwachting dat in landen met een hogere participatiegraad de beroepshomogamie lager is. Naarmate er meer gehuwde vrouwen in beroepen buiten de landbouw werkzaam zijn, blijkt de homogamie onder hogere employés en onder boeren lager te zijn. Ook bij de scheidslijn tussen hand- en hoofdarbeiders leidt toenemende participatie van gehuwde vrouwen tot minder homogamie, maar dit effect is alleen significant bij een significantieniveau van 0.10. Het sterke effect op de homogamie bij de boeren dient gerelativeerd te worden, omdat hier sprake kan zijn van een artefact, veroorzaakt doordat de werkgelegenheid van vrouwen buiten de landbouw als indicator voor de participatiegraad is gebruikt. Het ligt immers voor de hand dat de tendens tot homogamie onder boeren lager is als er meer vrouwen van boeren buiten de landbouw werken.

Voor wat betreft de laag ontwikkelde samenlevingen is verder gevonden dat in industrialiserende akkerbouwsamenlevingen de homogamie bij de scheidslijn tussen hand- en hoofdarbeiders en bij de boeren significant hoger is dan in industrialiserende tuinbouwsamenlevingen. Deze bevinding stemt overeen met de voorspelling dat de lagere ongelijkheid en de sterkere positie van vrouwen in tuinbouwsamenlevingen tot meer openheid in de lagere regionen van de beroepsstructuur zou leiden.

Met betrekking tot de effecten van dominante godsdienst, was de verwachting dat, door de minder traditionele houding van protestanten ten aanzien van familie zaken, de landen met een overwegend protestantse bevolking minder homogamie zouden vertonen dan landen met een katholieke, moslim, boeddhistische of confucianistische bevolking. Deze veronderstelling blijkt echter alleen bij de hogere employés op te gaan. In protestantse landen is de homogamie bij deze groep significant lager dan in de andere landen. Bij de scheidslijn tussen hand- en hoofdarbeiders zijn de verschillen tussen de protestantse en de andere landen niet significant. Bij de boeren is de richting van de effecten zelfs tegengesteld aan de verwachtingen. In protestantse landen is de homogamie onder de boeren significant hoger dan in de andere landen.

Deze laatste bevinding past in een algemeen beeld dat uit onze resultaten naar voren komt: de richting van de meeste effecten is bij de boeren tegengesteld aan die bij de hogere employés. Dit geldt voor de effecten van economisch ontwikkelingsniveau, democratie, godsdienst en - in mindere mate - technologische achtergrond. Wat de oorzaken zijn van dit verschijnsel is onduidelijk. Misschien dat de toenemende openheid in de hogere regionen van de beroepsstructuur een conservatieve tegenreactie oproept, waarbij de boeren - en in eerste instantie ook de handarbeiders - geneigd zijn zich in eigen kring terug te trekken. Misschien ook dat toenemende openheid van de samenleving tot sociale stijging van de meest ruimdenkende boeren en arbeiders leidt, waardoor de overblijvende selectie steeds conservatiever wordt.

Wat ook de reden moge zijn voor het feit dat de homogamie onder de boeren tot een relatief hoog niveau van economische ontwikkeling blijft toenemen, gezien het geringe aantal boeren in de wat meer ontwikkelde samenlevingen zijn de gevolgen hiervan voor de openheid van deze samenlevingen gering. Van veel groter belang in dit opzicht, is de bevinding dat bij toename van het ontwikkelingsniveau de homogamie onder de hogere employés voortdurend afneemt en dat vanaf een relatief laag ontwikkelingsniveau ook bij de scheidslijn tussen hand- en hoofdarbeiders de homogamie gaat dalen. Deze bevindingen wijzen erop dat in de hoger ontwikkelde samenlevingen de grenzen tussen de personen in de hogere beroepen en de rest van de bevolking en tussen handarbeiders en hoofdarbeiders aan het vervagen zijn. Een gevolg hiervan kan zijn dat verschillen die er in het verleden tussen deze sociale groepen bestonden in zaken als klassencultuur (bijv. Halle, 1984), leefstijl (Kraaykamp en De Graaf, 1995), waardenoriëntaties (De Graaf, 1995) of stemgedrag (Rose, 1974), ook steeds meer zullen verwateren. Uit internationaal vergelijkend onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat in de afgelopen decennia in de meeste westerse industrielanden het verband tussen klasse en stemgedrag is afgenomen (Nieuwbeerta, 1995). Het zou interessant zijn om ook voor andere 'klassieke' klasseverschillen dergelijk vergelijkend onderzoek te verrichten.

VOETNOTEN

- (1) Onze dank gaat uit naar de volgende personen die databestanden ter beschikking hebben gesteld of die op andere manieren hebben bijgedragen aan het tot stand komen van dit artikel: Harry Ganzeboom, Fred Huijgen, Libbie Stephenson, Barbara Vaughan, Theo van der Weegen, en de leden van het ISA Research Committee on Social Stratification (RC28).
- (2) Omdat er onduidelijkheden kunnen bestaan over de arbeidsmarktpositie van de vrouwen van boeren (ze kunnen zichzelf zowel boerin als huisvrouw noemen) is er voor gekozen om alle vrouwen van boeren die geen beroep buiten de landbouw uitoefenen in de categorie 'boeren' te plaatsen.
- (3) In de oorspronkelijke EGP-indeling vormen de dienstverlenende beroepen samen met een aantal lagere employéberoepen de EGP-categorie III 'Routine non-manual workers'. In de latere versie wordt deze categorie III opgedeeld in de categorieën IIIa en IIIb, waarbij onder meer de verzorgingsberoepen in categorie IIIb terecht komen. Dit onderscheid is volgens Erikson en Goldthorpe (1992, p.44) van belang voor analyses waarbij de beroepen van vrouwen betrokken zijn. Bij dergelijke analyses dient categorie IIIb samengevoegd te worden met categorie VIIa, de 'Non-skilled workers'. Aangezien onze analyse mede betrekking heeft op de beroepen van vrouwen hebben wij er daarom voor gekozen om de verzorgingsberoepen samen met de geschoolde en ongeschoolde arbeiders de categorie 'arbeiders' te laten vormen. Deze positie is in overeenstemming met de Amerikaanse opvatting dat de dienstverlenende beroepen (de zgn. 'service occupations') qua sociaal aanzien een lager niveau dan de arbeiders hebben. Samentrekking met de categorie 'arbeiders' ligt vanuit dat gezichtspunt bezien meer voor de hand dan samentrekking met de categorie 'lagere employés'.

- (4) Bij een deel van de World Fertility Surveys is van de gehuwde mannen de arbeidsmarktpositie niet bekend, zodat het niet mogelijk is om de werkende mannen te scheiden van de mannen zonder baan. Bij deze bestanden heeft de analyse daarom betrekking op alle gehuwde mannen waarvoor een beroep is opgegeven. Bij de niet-werkende mannen is dat het laatste beroep. Aangezien dat een beroep is waarin deze mannen daadwerkelijk gewerkt hebben en de kans bovendien groot is dat ze, als ze weer gaan werken, binnen dezelfde beroepsgroep terecht zullen komen, verwachten we dat dit weinig invloed op de resultaten van ons onderzoek zal hebben. Dit te meer omdat het om mannen jonger dan 53 jaar gaat zodat er onder de mannen zonder baan nauwelijks gepensioneerden zullen voorkomen.
- (5) De term odds heeft in deze context betrekking op de verhouding tussen de kans dat de partner van een persoon werkzaam is in een bepaalde beroepscategorie en de kans dat die partner werkzaam is in een andere beroepscategorie.

BIBLIOGRAFIE

- AGRESTI, A. (1990), *Categorical Data Analysis*. New York: Wiley & Sons.
- BANKS, A.S. (1977), *Political Handbook of the World*. New York: McGraw-Hill.
- BARRETT, D.B. (1982), *World Christian Encyclopedia*. Nairobi: Oxford University Press.
- BENINI, R. (1901), *Principii di Demografia*. Florence: G. Barbera.
- BERENT, J. (1954), 'Social Mobility and Marriage', pp. 321-46, in: GLASS, D.V. (ed.), *Social Mobility in Britain*. London: Routledge.
- BLAU, P.M. & O.D. DUNCAN (1967), *The American Occupational Structure*. New York: Wiley.
- BLAU, P.M. & J.E. SCHWARTZ (1984), *Crosscutting Social Circles*. New York: Academic Press.
- BOLLEN, K.A. (1980), 'Issues in the Comparative Measurement of Political Democracy', *American Sociological Review*, 45: 370-90.
- BURGESS, E.W. & P. WALLIN (1943), 'Homogamy in Social Characteristics', *American Journal of Sociology*, 49: 109-24.
- CASTLES, F.G. (1994), 'On Religion and Public Policy', *European Journal of Political Research*, 25: 19-40.
- DE GRAAF, N. (1995), 'Postmaterialisme, Sociale Stratificatie en de Politieke Strijd', pp. 202-22, in: DRONKERS, J. & W. ULTEE (eds.), *Verschuivende Ongelijkheid in Nederland: Sociale Gelaagdheid en Mobiliteit*. Assen: Van Gorcum.
- DE TOCQUEVILLE, A. (1835 (1967)), *L'Ancien Régime et la Révolution*. Paris: Gallimard.
- ERIKSON, R. & J.H. GOLDTHORPE (1992), *The Constant Flux*. Oxford: Clarendon Press.
- ERIKSON, R., J.H. GOLDTHORPE & L. PORTOCARERO (1982), 'Intergenerational Class Mobility in Three Western European Societies: England, France and Sweden', *British Journal of Sociology*, 33: 415-441.

- GANZEBOOM, H.B., R. LUIJKX & D.J. TREIMAN (1989), 'Intergenerational Class Mobility in Comparative Perspective', *Research in Social Stratification and Mobility*, 8: 3-84.
- GIORGI, L. & C. MARSH (1990), 'The Protestant Work Ethic as a Cultural Phenomenon', *European Journal of Social Psychology*, 20: 499-517.
- GOLDTHORPE, J.H. (1980), *Social Mobility and Class Structure in Modern Britain*. Oxford: Clarendon Press.
- GREELEY, A. (1989), 'Protestant and Catholic: Is the Analogical Imagination Extinct?', *American Sociological Review*, 54: 485-502.
- GRUSKY, D.B. & R.M. HAUSER (1984), 'Comparative Social Mobility Revisited', *American Sociological Review*, 49: 19-38.
- HALLE, D. (1984), *America's Working Man*. Chicago: The University of Chicago press.
- HOUT, M. (1982), 'The Association between Husbands' and wives' Occupations in Two-Earner Families', *American Journal of Sociology*, 88: 397-409.
- KERCKHOFF, A.C. (1978), 'Marriage and Occupational Attainment in Great Britain and the United States', *Journal of Marriage and the Family*, 40: 595-99.
- KERR, C., J.T. DUNLOP, F.H. HARBISON & C.A. MYERS (1960), *Industrialism and Industrial Man*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- KRAAYKAMP, G. & N. DE GRAAF (1995), 'Sociale Differentiatie in Materiële en Cultuurconsumptie: een Kwestie van Leefstijl', pp. 223-46, in: DRONKERS, J. & W. ULTEE (eds.), *Verschuivende Ongelijkheid in Nederland: Sociale Gelaagdheid en Mobiliteit*. Assen: Van Gorcum.
- LENSKI, G., J. LENSKI & P. NOLAN (1991), *Human Societies*. Sixth Edition. New York: McGraw-Hill.
- LENSKI, G. & P. NOLAN (1984), 'Trajectories of Development: A Test of Ecological - Evolutionary Theory', *Social Forces*, 63: 1-23.
- LIPSET, S.M. & R. BENDIX (1959), *Social Mobility in Industrial Society*. Berkeley: University of California Press.
- MARE, R.D. (1991), 'Five Decades of Educational Assortative Mating', *American Sociological Review*, 56: 15-32.
- MARVIN, D.M. (1918), 'Occupational Propinquity as a Factor in Marriage Selection', *Quarterly Publications of the American Statistical Association*, 16: 131-150.
- NIEUWBEERTA, P. (1995), *The Democratic Class Struggle in Twenty Countries, 1945/1990*. Amsterdam: Thesis Publishers.
- PARKIN, F. (1971), *Class Inequality and Political Order*. London: McGibbon & Kee.
- RAFTERY, A.E. (1986), 'Choosing Models for Cross-Classifications', *American Sociological Review*, 51: 145-6.
- ROSE, R. (1974), *Electoral Behavior: A Comparative Handbook*. New York: Free Press.
- SCHLUCHTER, W. (1988), *Religion und Lebensführung, Band 1: Studien zu Max Webers Kultur- und Werttheorie*. Frankfurt: Suhrkamp.
- SEMYONOV, M. (1980), 'The Social Context of Women's Labor Force Participation: A Comparative Analysis', *American Sociological Review*, 86: 534-550.
- SIMMEL, G. (1908 (1958)), *Soziologie*. Berlin: Duncker & Humblot.
- SIXMA, H. & W. ULTEE (1987), 'Beroepsprestigeladders en Landenkenmerken', *Sociologische Gids*, 34: 322-336.

- SMITS, J., W. ULTEE & J. LAMMERS (1993), 'Het Verband tussen de Beroepsposities van Huwelijkspartners in acht Landen van de Europese Gemeenschap, 1975-1989', *Mens en Maatschappij*, 68: 39-58.
- SMITS, J., W. ULTEE & J. LAMMERS (1996a), 'De Verklaring van Verschillen in Opleidingshomogamie tussen 65 Landen', *Mens en Maatschappij*, 71: 41-57.
- SMITS, J., W. ULTEE & J. LAMMERS (1996b), 'Effects of Occupational Status Differences Between Spouses on the Wife's Labor Force Participation and Occupational Achievement: Findings from 12 European Countries', *Journal of Marriage and the Family*, 58: 101-115.
- SOROKIN, P.A. (1927 (1964)), *Social and Cultural Mobility*. New York: Free Press.
- TAYLOR, C.L. & M.C. HUDSON (1972), *World Handbook of Political and Social Indicators. Second edition*. New Haven & London: Yale University Press.
- TAYLOR, C.L. & D.A. JODICE (1983), *World Handbook of Political and Social Indicators. Third edition*. New Haven & London: Yale University Press.
- TREIMAN, D.J. (1970), 'Industrialization and Social Stratification', pp. 207-34, in: LAUMANN, E.O. (ed.), *Social Stratification: Research and Theory for the 1970's*. Indianapolis: Bobbs-Merill.
- ULTEE, W. & R. LUIJKX (1990), 'Educational Heterogamy and Father-to-Son Occupational Mobility in 23 Industrial Nations', *European Sociological Review*, 6: 125-49.
- UNDP (1992), *African Development Indicators*. New York: United Nations Development Programme.
- VAN DEN BERGHE, P.L. (1979), *Human Family Systems: An Evolutionary View*. New York: Elsevier.
- WEBER, M. (1920 (1972)), *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie*. Tübingen: Mohr.
- WEBER, M. (1921 (1972)), *Wirtschaft und Gesellschaft*. Tübingen: Mohr.
- WONG, R.S. (1994), 'Postwar Mobility Trends in Advanced Industrial Societies', *Research in Social Stratification and Mobility*, 13: 121-144.
- WORLD BANK (1979), *World Development Report, 1979*. New York, Oxford: Oxford University Press.